

Jak souvětí stavěti a na

interpunkci

vyzrání

Víte, že přítomnost čárky anebo její nepřítomnost může podstatným způsobem změnit význam celé věty? Pokud ve větě *Řekli, abychom se měli dobře, a odešli* vynecháme čárku před spojkou *a*, rázem se změní smysl celého sdělení: Kdo vlastně odešel nebo má odejít? Malé, ale důležité, potřebné a mnohdy velmi záladné – takové jsou interpunkční čárky. Rozhodně bychom je neměli podceňovat. Problematika jejich správného psaní je však natolik obsáhlá, že se o nich dá napsat i celá kniha (viz například kniha Vladimíra Staňka *Jak psát správně čárky*). V této kapitole se pokusíme poskytnout alespoň pár tipů, jak si s čárkami poradit v souvětích. Naučíme-li se respektovat tři základní pravidla, ušetříme si spoustu pohybů a starostí, zda čárku psát a kam s ní...

Pravidlo první: Počítejte slovesa v určitém tvaru!

Pamatujte si, jak nejsnadněji poznáte, kolik má souvětí vět? Nepochybně podle počtu sloves v určitém tvaru (nikoli tedy infinitivů). Ve větě *Přišel, viděl, zvítězil* jsou tři slovesa v určitém tvaru, která musíme od sebe oddělit dvěma interpunkčními čárkami. Ve větách *Jdu spát* nebo *Musím se učít* jsou sice dvě slovesa, ale jedno z nich je v infinitivu, tudíž zde žádné interpunkční čárky nenapišeme.

Odpověďna

Jaká jsou pravidla pro psaní čárky před spojkami než *a jako*?

Nezáleží na tom, kolik slov po spojce *než* následuje, ale důležité je to, zda spojka uvozuje větu, nebo pouze větný člen. Větu (poznáme ji podle toho, že je v ní určitý tvar slovesa) čárkou oddělujeme, větný člen (část věty neobsahující určité sloveso) následuje bez čárky.

Rozdíl je názorně vidět na těchto příkladech:

Honza je starší než Jáchym. – *Honza je starší, než jsem si myslel.*

Jana je větší než Judita. – *Jana je větší, než byla Judita v jejím věku.*

Pravidlo druhé: Všimněte si spojek!

Pokud jsme podle počtu určitých sloves poznali, kolik je v daném souvětí vět, musíme také umět rozpoznat, jaké jsou mezi nimi mluvnické vztahy. Souvětí může obsahovat věty hlavní a věty vedlejší. Souvětí, která se skládají ze dvou či více vět hlavních a z libovolného počtu vět vedlejších (nebo i žádně), se nazývají souvětí souřadná (*Hlas se mu třásl, přednášel totiž poprvé; Přišel z flámu až ráno a hned šel do práce*). Souvětí, která se skládají z jedné věty hlavní a alespoň jedné věty vedlejší, označujeme jako podřadná (*Když měl svou první přednášku, hlas se mu chvěl; Přestože přišel z flámu až ráno a nebylo mu dobře, šel do práce*).

Zatímco věty hlavní jsou mluvnicky nezávislé (nezávislejší na jiné větě), věty vedlejší jsou závislé. Vedlejší věty mohou záviset jak na větách hlavních, tak na jiných větách vedlejších, např. *Byl rád (věta hlavní), že nemusí brzy vstávat (věta vedlejší závislá na větě hlavní), protože dopolední přednáška odpadla (tato druhá věta vedlejší je závislá na předcházející větě vedlejší)*.

Mezi dvěma větami hlavními (v souvětí souřadném) se čárka nepíše pouze tehdy, jsou-li vůči sobě v poměru slučovacím a jsou-li spojeny spojkami *a, i, ani, nebo, anebo, či*. Totéž platí i v souvětích podřadných, v nichž jsou těmito spojkami souřadně spojeny dvě věty vedlejší:

Byl smutný a plakal.

V nové škole se mu líbilo a našel si tam kamarády.

Řekl, že mě má rád, že si mě vezme a že spolu budeme šťastní až do smrti.

Stále se ptal, v kolik budu vstávat a proč nemůžu usnout.

Přidáme hydroxid sodný nebo místo něj dodáme sodu. (Vyjadřujeme volbu mezi dvěma možnými a navzájem zaměnitelnými eventualitami.)

Napište nám nebo zatelefonujte. (Je nám jedno, zda nám adresáti napíšu, zatelefonují, nebo i obojí.)

Bez čárky budou např. věty: *V krvi mu kolovala krev zelenější než mnohemu ortodoxnímu vyznavači cechu sv. Huberta. Co si myslet o stromu vyšším než nejvyšší mrakodrap a širším než nejširší náměstí. Automobil je výrazně rychlejší a pohodlnější než předchozí modely této značky vyráběné sériově od druhé poloviny devadesátých let.*

A naopak čárku napíšeme ve větách: *Je mladší, než jsem čekala. Neříkal nic jiného, než co obvykle lidé říkávají. Systém je složitější, než jsme předpokládali.*

Pokud jsou spojky *a, i, ani, nebo, anebo*, či použity v jakémkoli jiném poměru než slučovací, čárku mezi větami napíšeme:

Tolik na něj myslím, a on mi ani nezavolá. (Věty jsou v poměru odporovacím, spojku a můžeme nahradit spojkou *ale*.)

Řekl, že mě má rád, že spolu budeme mít spoustu dětí, a že si mě přesto nevezme. (I zde jde o poměr odporovací, místo *a* bychom mohli použít *ale*.)

Myslím na něj, a proto se nedokážu soustředit. (Mezi větami je poměr důsledkový.)

Od toho dne se přestali stýkat, a dokonce si pak už ani nezavolali. (Věty jsou v poměru stupňovacím.)

Pospěš si, nebo ti vlak ujede. (Nejde o libovolně zaměnitelné varianty, ale o zřejmý protiklad, jedna činnost vylučuje druhou. Věty jsou v poměru vylučovacím.)

Jste v nové práci spokojeni, nebo se potýkáte s problémy? (Možnosti jsou záměrně stavěny do protikladu, aby se mluvčí rozhodl jen pro jednu z nich. Věty jsou opět v poměru vylučovacím.)

Zamítavé stanovisko rekonstrukci oddálí, či dokonce znemožní. (Věty jsou v poměru stupňovacím.)

Rozlišení druhu poměru mezi větami je často subjektivní záležitostí. Ve větě *Vše jsem se na zkoušku naučil(i) i na přednášky jsem pilně chodil, ale u zkoušky jsem přesto neuspěl* by čárka před spojkou *i* být nemusela (mluvčí chápe první dvě věty v poměru slučovacím), ale také mohla (poměr stupňovací: *Všechno jsem se naučil, a dokonce jsem chodil pilně na přednášky...*).

U zdvojených či souvztažných spojovacích výrazů typu *ať – ať, ať – či, ať – či, ať (už) – nebo, buď – (a)nebo, jednak – jednak, jak – tak, nejen(že) – ale (i) / ale ani / ba dokonce / nýbrž i, na jedné straně – na druhé straně* se nad významovými poměry mezi větami nemusíme

Nejistotu pisatelů vzbuzují věty s tzv. infinitivními konstrukcemi (tedy částmi výpovědi, které obsahují infinitiv slovesa). Ty jsou větým členem, a proto v nich čárku neděláme: *Nezbylo nám než se s tím smířit. Umíš něco jiného než dělat výtržnosti? Vzdorné mlčení bylo lepší než se snažit vysvětlit důvod takového počínání.*

Stejně základní pravidlo platí i pro strovnávací spojkou *jako* – větu oddělujeme čárkou, větý člen se neodděluje: *Udělal to stejně dobře, jako to dokázal objednaný řemeslník, ale Udělal to stejně dobře jako objednaný řemeslník. Chtěla bych psát tak lehce, jako píše Jindřiška Smetanová, ale Chtěla bych psát tak lehce jako Jindřiška Smetanová.*

dlouze zamýšlet, pokud si zapamatujeme formální pravidlo, že před druhým spojovacím výrazem z příslušné dvojice se píše čárka:
Ať půjdu po střední škole pracovat, nebo budu přijat na vysokou školu, celé léto budu cestovat.

O prázdninách budeme buď doma, nebo pojedeme k tetě na jižní Moravu.
 Mám obavu, že bude nejen mlha, ale že na výletě i zmokneme.
 Jednak jsem nic takového nikdy neřekl, jednak bych takovou hloupost snad ani nevymyslel.

Hojné jsou i příklady zdvojení a vícenásobného užití spojky *ani*. Za základní v tomto případě považujeme psaní bez čárky, protože vícečetná spojení s *ani* mají v zásadě charakter výřtu, tedy slučovacího spojení. I v tomto případě ovšem můžeme uplatnit ryze formální pravidlo o psaní interpunkce u zdvojených spojovacích výrazů:
*Ve stanici nebyl ani výtah(,) ani personál, který by se zavazadly pomohl.
 Brigádnice svou neúčast ani neomluvila(,) ani za sebe neposlala náhradníka.
 Zda se ještě vrátí, to ani neřekl(,) ani nenařadil.*

Pravidlo třetí: Vložené věty vedlejší, vsuvky větné povahy, přístavky a volné přístavky oddělujte čárkami z obou stran!

Představte si větu *Strážníci řešili přestupek, který se týkal týrání zvířat, domluvou bez druhé interpunkční čárky*. Lze vůbec týrat zvířata domluvou? Jednou z nejčastějších interpunkčních chyb je ta, že pisatelé zapominají vložené věty závislé (vedlejší) oddělovat od vět řídících z obou stran čárkami. To se samozřejmě týká i případů, kdy po vložené větě závislé začíná věta řídící spojkou *a*:
Ráno přišli dva malíři, kteří natřeli halu, a tři uklízečky. (Vloženou větu kteří natřeli halu jsme oddělili z obou stran čárkami, protože malíři jistě nenatírali uklízečky.)

Spojka *jako* se mj. užívá pro uvození příkladů. Jestliže takový příklad jen doplňuje sdělení a jeho vynecháním by se nezměnil smysl věty, pak ho oddělujeme čárkou: *Některé naše hráčky, jako Magda, Jitka a Ema, odcházejí do reprezentace* (= například jmenované hráčky).

Příkladová část však může tvořit neoddělitelnou součást věty, jejím vynecháním by se význam posunul – pak čárku před spojkou *jako* neděláme: *Hráčky jako Magda, Jitka a Ema odcházejí do reprezentace* (= jen hráčky, které dosahují výkonu jmenovaných).

Řekl, že mě má rád, že postaví dům, v němž budeme šťastní, a že spolu strávíme celý zbytek života.

Práce hasiče, přestože je namáhavá a nebezpečná, ho nikdy nepřestala bavit.

Firma, která dům vlastnila, a její právní nástupce se nedokázali vzájemně dohodnout.

Doufáme, že budete s navrhovaným řešením spokojeni, a věříme, že naše spolupráce bude nadále úspěšně pokračovat.

Dalším zdrojem nejistoty, kam umístit interpunkční čárku, může být situace, kdy se mezi větami setkají dva spojovací výrazy, z nichž každý patří jiné větě. V takovém případě píšeme čárku jen před prvním z nich:

Odcházela, ale když na ni ještě zavolal, otočila se.

Seděl u vody dlouho, a i když se už setmělo, nechtěl se vrátit domů.

Vrátil se domů až ráno, a protože už nemělo cenu chodit spát, šel rovnou do práce.

Pacient dostal nové léky, a pokud mu nepomohou, musí být hospitalizován.

Při psaní či nepsaní čárek bychom se měli vyhnout různým nespolehlivým doporučením, např. že se při interpunkci můžeme řídit větovou intonací (ve větě *Vzhledem k dlouhé dodací lhůtě, malému množství a především nízké kvalitě odvedené práce, odmítáme fakturovanou částku zaplatit* je čárka před slovem *odmítáme* zcela nadbytečná), nebo obecně rozšířenému omylu, že před spojkou *a* se čárka nikdy nepíše (uvedli jsme mnoho příkladů, kde čárka před spojkou *a* nesměla chybět).

Zajisté bychom mohli náš výklad ukončit prostým doporučením: píšete krátké jednoduché věty a budete mít po starostech. Pokud však člověk pronikne do struktury souvětí, nemusí mít z interpunkčních čárek obavy. A začtete-li se například do začátku Hrabalovy Příliš hlučné samoty, jistě nám dáte za pravdu, že bez interpunkce by se tento nádherný koncert jediné věty tak libozvučně neodehrál: „*Třicet pět let lisují starý papír a knihy, třicet pět let se umazávám literami, takže se podobám naučným slovníkům, kterých jsem za tu dobu vylisoval jistě třicet metrů, jsem džbán plný živé a mrtvé vody, stácí se maličko naklonit a tečou ze mne samé pěkné myšlenky, jsem proti své vůli vzdělán, a tak vlastně ani nevím, které myšlenky jsou moje a ze mne a které jsem vycetl, a tak za těch třicet pět let jsem propojil se sám se sebou a světem okolo mne, protože já když čtu, tak vlastně nečtu, já si naberu do zobáčku krásnou větu a cucám ji jako bonbon, jako bych popíjel skleničku likéru tak dlouho, až ta myšlenka se ve mně rozpívá tak jako alkohol, tak dlouho se do mne vstřebává, až je nejen v mém mozku a srdci, ale hřká mými žilami až do kořínků cév.*“